VESNA JAKIĆ-CESTARIĆ

IME ŽUPANA NA NADVRATNIKU CRKVE SV. KRIŽA U NINU

Crkvica sv. Križa, a posebno njezin nadvratnik pobuđuju naučni interes od početka naše novije historiografije, od sredine XIX st.[1] Čitav splet pitanja u vezi s nadvratnikom rješavali su naši i strani eminentni historičari i povjesničari umjetnosti. Osnovna je problematika odrediti vrijeme izrade nadvratnika — jer on svojim osobinama daje mogućnost analize i komparacije — i time, posredno, i starost same crkve.

Crkva i nadvratnik, uz pretpostavku njihove istovremene izrade, kakvo je mišljenje izričito zastupao Luka Jelić, a ima i drugačijih mišljenja,[2] datirali su se različito: IX—XIII st. pa onda IX st. prema Eitelbergu,[3] IX—XII s priklanjanjem k prvom dijelu toga razdoblja prema Jacksonu,[4] kraj VIII—X prema Cattaneu i Stückelbergu,[5] IX—X

[1] Prvi je Kukuljević objavio natpis u Arkivu za povjestnicu jugoslovensku, Zagreb 1857, str. 318.

[2] Bilo je i drugačijih mišljenja. F. L. Marun, Nješto o »Nadpisu iz hrvatske dobe u Ninu«, Bullettino di archeologia e storia dalmata XI, 1888, br. 1, str. 11—13, iznio je mišljenje da je pri gradnji uzet kao nadvratnik neki stariji obrađeni kameni fragment, koji nikako nije bio nadvratnik. — J. Belošević, pak, smatra da je nadvratnik s neke starije građevine uzidan pri gradnji crkve sv. Križa na današnje svoje mjesto — Nin u srednjem vijeku, Nin, Problemi arheoloških istraživanja, Zadar 1968, str. 59. Godine 1902. založio se L. Jelić za jednovremenost nastajanja crkve sv. Križa i njezina nadvratnika — Spomenici grada Nina, Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva 6/1902, str. 113.

[3] R. Eitelberg von Edelberg, Die Mittelalterlichen Kunstdenkmale Dalmatiens, Wien 1861, 54—56; Isti, Die Mittelalterlichen Kunstdenkmale Dalmatiens, Wien 1834, 168, 169.

[4] T. G. Jackson, Dalmatia the Quarnero and Istria, vol. I, Oxford 1887, 343.

[5] Cattaneo, L'architettura in Italia dal sec. VI. al mille, Venezia 1888, 183; Stückelberg, Longobardische Plastik, 1909, 72, 81.

prema Račkome,[6] IX prema Ljubiću,[7] iz pretkarolinške dobe prema Buliću,[8] VIII st. prema Radiću[9] i Jeliću,[10] koje je mišljenje prihvatio Šišić,[11] XI st. prema Karamanu.[12] Datiranje se, uz ispitivanje kamene ornamentike, izvodilo i na temelju epigrafskih osobina natpisa koji se nalazi uklesan na donjoj strani nadvratnika.

O natpisu se raspravljalo ne samo u vezi s rješenjem problema datiranja nego i zbog sadržaja, odnosno zbog teksta sama. Dok su se jedni bavili cjelokupnim tekstom (Kukuljević, Rački, Ljubić, Jelić, Šišić), drugi su se zadržali na problemu čitanja imena župana koji se spominje u natpisu (Karaman,[13] Barada). Problematika ni do danas nije u potpunosti riješena, odnosno nije definitivno prihvaćen ni definitivno odbačen nijedan od obrazlaganih i predlaganih načina čitanje županova imena, a u zadnje vrijeme ima i novih čitanja i obrazlaganja.[14] U ovoj će se radnji nastojati utvrditi vrijednost jednome od iznesenih oblika.

Da bi problematika bila razumljiva, donosimo županovo ime grafijom kakva je na natpisu: GO·DE·ꙁAI .[15] Kukuljević ga je 1858. god. donio u obliku GODEꙁLAI,[16] a 1874. donosi GODEZLAI.[17] Time je on u trećem odvojenom slogu natpisa vidio Z + ligaturu LAI. Rački ime čita GODEZLAV. On »u petom pismenu« vidi ligaturu Z i L »tako da je ovo nad onim nastavljeno; na dalje odmah u sliedećem A i V, tako da se A prislanja na lievi trak V-a«.[18] Odatle Rački dalje izvodi oblik našeg imena. Prevodeći čitav natpis, piše: »Smisao bi taj bio, da je župan *Godeslav* (podvukla V. J-C.) ovu crkvu sagradio i Krstu gospodinu posvetio, odakle crkva nosi naslov sv. Krsta ili Križa«.[19] On, prema tome, uzima da grafem koji on čita z označava naš fonem /s/. Čitajući natpis drugačije od Kukuljevića i Račkoga, Ljubić u njemu donosi županovo

[6] F. Rački, Natpis iz hrvatske dobe u Ninu, Bullettino di archeologia e storia dalmata XI, br. 1, 1888, 13.

[7] Š. Ljubić, Prinesak k starohrvatskim spomenikom i ornamentiki iz Nina, Vjesnik Hrv. arh. društva, X/1888, br. 1, 16.

[8] F. Bulić, Hrvatski spomenici u kninskoj krajini iz dobe narodne hrvatske dinastije, sv. I, Zagreb 1888, 35.

[9] Starohrvatska prosvjeta VIII (1904).

[10] L. Jelić, Spomenici grada Nina, n. d., str. 113, 114; Isti, Hrvatski spomenici ninskog područja, Dvorska kapela sv. Križa u Ninu, n. d., str. 15.

[11] F. Šišić, Priručnik izvora hrvatske historije, Zagreb 1914, 188, 119; Isti, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb 1925, 308, 309.

[12] Lj. Karaman, Živa starina, Zagreb 1943, 92.

[13] Lj. Karaman, Natpis đakona Dobra, Split 1931, 10, 11.

[14] E. Peričić, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara, u ovom zborniku.

[15] Usporedi kod L. Jelić, Dvorska kapela sv. Križa, n. d., T. XVIII, sl. 34; F. Šišić, povijest Hrvata, n. d., str. 309, sl. 148.

[16] I. Kukuljević, n. d., str. 318. Poseban grafem s ninskog natpisa donosimo, u pomanjkanju sličnijeg znaka, grčkim ζ.

[17] Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Vol. I, Zagreb, 1967, 219.

[18] F. Rački, n. d., str. 13; F. Bulić, n. d., str. 36.

[19] F. Rački, isto mjesto.

ime kao *Godeslav(us)*,[20] bez obrazloženja. Luka Jelić je pismu natpisa posvetio najviše pažnje. Godine 1902. on piše: »Oblik pismena je kapitalni dio i to frankogallskoga ili merovinskoga doba; najskoli oblik pismena G je čisto frankogalskoga alfabeta, što ne prelazi IX vijeka, a u najvišoj je porabi od VI do VIII ... Od ostalih paleografskih oblika najmarkantniji je onaj pismena ζ /s/, koji nije ino nego merovinški rukopisni oblik pismena S ... Po općim paleografičnim obilježjima natpis spada u doba starije od IX vijeka«. Kao usporedbu oblicima slova ovog natpisa, naročito onog karakterističnog G, Jelić navodi samo natpis na sarkofagu splitskog nadbiskupa Ivana, datirajući ga, prema Buliću,[21] oko g. 680. Ovdje uočenim karakteristikama natpisa Jelić dodaje 1912. god. još i nove vremenske odrednice i nove usporedbe s našim poznatim natpisima: »... tačka po sredini crte rastavlja svaki slog. Taj slogovni razgodak oznakom je starine veće nego što su natpisi iz dobe Karla Velikoga, dok paleografički oblici najbolje pristaju u drugu polovinu VIII stoljeća«.[22] Samo županovo ime Jelić prenosi u obliku GO·DE·ζAI, zatim nastavlja da natpis treba čitati: *Godeslav* (podvukla V. J-C.) iuppano me isto domo co(nstruxit). Potom natpis prevodi: *Godeslav* (podvukla V. J.-C.), župan(ninski) sazdao je mene ovu kuću.[23] Još jedan oblik donosi Jelić: Godes(l)av iuppano.[24] Znači, on u samom natpisu nalazi Godesai(videći u onom posebnom grafemu merovinško s), zatim ga čita Godesav, a odatle, prevodeći tekst, izvodi Godeslav. Šišić ime župana donosi u latinskom tekstu kao GODES(L)AV, a u hrvatskom *Godeslav*.[25]

Novo čitanje županova imena na temelju usporedbi donosi Karaman 1931. god.[26] On iznosi da je ono neobično slovo koje dolazi u tri naša kamena natpisa (a u dodanom listu donosi još jednu primjenu toga slova u još jednom našem kamenom natpisu) sastavljena latinskim jezikom, i to u hrvatskim vlastitim imenima, odnosno u hrvatskom nazivu dvorske časti, posve slično slovu z u beneventanskom pismu kojim su pisani crkveni kodeksi i povelje iz starohrvatskog doba u Dalmaciji. Čudi se da već prije nije to zapaženo. Treba, međutim, reći da su i Kukuljević i Rački vidjeli u tome znaku slovo z (ne nazvavši ga beneventanskim, ali ga svakako poznavajući iz toga pisma), samo nisu usporedili njegovu upotrebu u našim paleografskim spomenicima, nego ga na ninskom nadvratniku smatrali grafijskim izrazom za naš

[20] Š. Ljubić, n. d., str. 13.
[21] F. Bulić, n. d. I, str. 35.
[22] L. Jelić, Dvorska kapela ..., 15.
[23] L. Jelić, Spomenici grada Nina ..., str. 113.
[24] L. Jelić, Dvorska kapela ..., 15.
[25] »Ovaj teško čitljivi natpis, pisan frankogalskom rustičnom kapitalom uz primjesu kurzivnih merovinških oblika, te s točkama po sredini riječi, koje rastavljaju pojedine slogove, nesumnjivo pripada vremenu prije godine 800., te je podjedno *najstariji hrvatski historijski spomenik*« — F. Šišić, Priručnik izvora, n. d., str. 118.
[26] Lj. Karaman, Natpis đakona Dobra, 10, 11.

fonem /s/. Karamanu su dva novootkrivena natpisa — 1) natpis đakona Dobre u Splitu, koji on prema poznatoj historijskoj ličnosti datira krajem XI ili početkom XII st.,[27] i 2) natpis iz XI st. otkriven u crkvi sv. Barbare u Trogiru[28] — uspoređeni s natpisom s nadvratnika crkve sv. Križa u Ninu i Ljubimirovim[29] natpisom iz Kaštel-Staroga,[30] otkrila pravu ulogu toga znaka u našoj epigrafiji, pa je zaključio »da se radi o znaku za glas hrvatskog jezika, koji nije bilo zgodno prikazati poznatim epigrafskim latinskim slovima«. U natpisu u Sv. Barbari taj znak dolazi u imenu žene — DABRIζA, u natpisu đakona Dobre nalazimo ga u imenu njegova brata — FRA·TER·MEO·DOMζO, u Kaštel-Starome dolazi u tituli: EGO LUBIMIRO TEPζI, a u našem razmatranom natpisu u imenu župana — GODEζAI. Vrlo je jasna njegova upotreba u prvom navedenom imenu. Tu taj znak izražava naš fonem /c/: *Dobrica* (latinizirano Dabrica). Drugo ime, prema Karamanu, treba čitati *Domče*,[31] a pozivajući se na Jirečeka[32] ime mu je hrvatska derivacija latinskog kršćanskog imena Dominicus ili Damianus. Ja bih rekla da se u tom imenu nalazi naš hipokoristički sufiks *-ac*, u kojem se poluglas od XIV st. razvio u *a* (Usporedi u Supetarskom kartularu Branizo, Grubizo, Lubizo, Lutizo, Uilcizo, što Skok čita Branac, Grubac, Ljubac, Ljutac, Vučac.[33]), pa bi to ime danas glasilo Domac, a u onom presufiksalnom njegovu dijelu *Dom-* ne mora biti dio kršćanskog imena nego dio slavenskog imena (usporedi Domac, Domaslav, Domagoj, Domamir, Domonjeg, Domorad.[34]), kojem je u osnovi i značenju naša riječ dom. Po tome bi znak ζ ovdje označavao naš fonem /c/. U Ljubimirovu natpisu njegovu dvorsku čast treba čitati *tepči*, jer je takav oblik potvrđen u bosanskim ispravama (tepči Vlьčihna).[35] Dakle, u toj riječi grafem ζ označava naš fonem /č/. Za ime s nadvratnika crkve sv. Križa Karaman kaže da bi mjesto pogrešnog čitanja *Godeslav* rado čitao *Godečav*, ali da mu se takvo čitanje čini nemoguće, pa stoga predlače čitanje *Godežav*, analogno upotrebi slova *z* za naš glas *ž* u poveljama.[36]

[27] Isti, str. 7—9.

[28] Isti, dodani list.

[29] Karaman ga nepotrebno naziva Ljubomir, kad se ta ličnost i u natpisu

[30] Isti, sl. 1.

i u ispravi (1086, CD I, 189) naziva Ljubimir (Lubimiro, Lubimiri).

[31] Karaman, Natpis đakona Dobra, str. 9.

[32] Die Romanen in den Städten Dalmatiens, Wien 1903, II, str. 34.

[33] V. Novak — P. Skok, Supetarski kartular, Zagreb 1952, str. 271.

[34] T. Maretić, O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba, Rad JAZU 81, Zagreb 1886, 117, 118.

[35] Vl. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, sv. X, Zagreb 1922, 1448.

[36] Lj. Karaman, Natpis . . ., str. 17.

Barada je 1938. god. donio čitanje županova imena Godezai = *Godečaj*. Iznoseći da se *z* slično grčkom *ξ* javlja kod nas najranije u XI st., pa prema tome natpis na nadvratniku Sv. Križa meće najranije u to stoljeće.[37]

Lako je provjeriti i potvrditi Karamanovu i Baradinu tvrdnju da je onaj neobični znak na ninskom natpisu i na još tri kamena natpisa koja analizira Karaman ustvari znak *z* iz beneventanskog pisma,[38] usporedbom prema našim dokumentima pisanim beneventanom. On se prvi put javlja u beneventanskom rukopisu *Vita Mariae Egipciache* (1015—1030),[39] zatim u nekoliko isprava iz XI st.,[40] dalje u ispravama napisanim ili prepisanim beneventanom u XII[41] i prvoj pol. XIII st.[42] Javlja se u XI st. i u ispravama pisanim karolinom,[43] koju specifičnu pojavu V. Novak naziva karolinško-beneventanskom simbiotičnošću u Dalmaciji,[44] a javlja se, kako smo već iznijeli, i na tri kamena natpisa iz XI st. u Dalmaciji (Dobrin i Ljubimirov su svakako s kraja stoljeća, prema poznatim historijskim ličnostima) i na četvrtom, onom na crkvi sv. Križa u Ninu. Tim grafemom — koji je imao dosta neustaljen i raznolik oblik i u talijanskoj i u našoj primjeni beneventanskog pisma[45] (Među našim ispravama pisanim u XI i XII st. ima i oblika toga slova koji su potpuno istovetni s onim na kamenim natpisima.[46]) i koji se postepeno od XII st. razvijao prvim dijelom u obliku slova *c* između osnovne i prve gornje linije i s kosim pa zaobljenim potezom ispod njega,[47] da u XIII st., u vrlo sličnu obliku, njegovu funkciju u označavanju naših

[37] M. Barada, Dvije naše vladarske isprave, Croatia sacra 13 i 14, Zagreb 1937, str. 51.

[38] E. A. Loew, The beneventan script, Oxford 1914, str. 140 i Tab. IV; V. Novak, Scriptura beneventana, Zagreb 1920, str. 29: »Ovo slovo naliči u svojoj strukturi posvema grčkom slovu z (naročito u okrugloj beneventani), te prolazi kroz četiri linije, od druge gornje do donje linije. Svakako je kurzivnoga porijetla«.

[39] V. Novak, isto, Tab. III.

[40] Josip Nagy, Isprave iz doba hrvatske narodne dinastije I, Zagreb 1925, Tab. IV, isprava Sam. sv. Krševana iz 1033. god. (Draze), u darovnici Radovana iz Nina Sam. sv. Krševana 1070. god. Nagy, n. d., Tab. XI (Adamiζo).

[41] V. Novak, Zadarski kartular Samostana sv. Marije, Zagreb 1959, Reprodukcije, 2ro (Petriζani).

[42] V. Novak, Scriptura beneventana, n. d., Tab. XIV, kodeks Sv. Krševana.

[43] Vidi Krešimirovu ispravu Sam. sv. Ivana u Biogradu 1060. god., Nagy, n. d., Tab. VIII.

[44] V. Novak, Pojava i proširenje karolinške minuskule u Dalmaciji, Glas SAN CCLV, Beograd 1963, str. 48.

[45] V. Novak, Zadarski kartular, n. d., Reprodukcaje, usporedi npr. taj znak na f. 2ro, 9ro, 10ro, 30ro, 30vo.; E. A. Loew, The beneventan script, n. d., 140.

[46] V. Novak, isto, Reprodukcije, fol. 2ro, u toponimu Petrizani, i 30ro u imenu Zovinna; J. Nagy, n. d., Tab. IV, isprava iz 1033. god. u imenu Draze.

[47] V. Novak, Zadarski kartular, n. d., Reprodukcije, fol. 11ro, isprava iz 1174. god.

fonema preuzeo gotički *c* sa sedijem — a isto tako grafemom *z* u našim rukopisima pisanim karolinom označavali su se fonemi našega jezika /c/ i /č/ i rjeđe /z/[48] i /ž/. Navodim nekoliko dostupnih primjera gdje se beneventanskim *z* označavaju ti naši fonemi[49] (ističemo ga približnim grčkim grafemom):

fonem /c/[50] — Adamiʒo (Adamac) Budiʒo (Budac), Desiniʒa,

fonem /č/[51] — Petriʒani (Petrčani), Vitaʒa (Vitača),

fonem /z/[52] — (Uilcina) ʒatinscico (Zatinjski), (Jacobiʒo) ʒastobriscico (Zastobrečki),

fonem /ž/[53] — Draʒe (Draže), Druʒnik (Družnik).

Mišljenje L. Jelića da onaj poseban znak u imenu župana na nadvratniku Sv. Križa »nije ino nego merovinški rukopisni oblik pismena *s*« otpalo je iznošenjem Karamana i Barade o tome znaku kao beneventanskom *z*, što se može vidjeti i usporedbom s oblikom merovinškog *s*.[54] Kako je Jelić na analizi pisma, odnosno nekih osobina zasnivao svoju tvrdnju o velikoj starosti natpisa, mogli bismo razmotriti i ostale karakteristične grafeme i osobine kojima on dolazi do takva zaključka. Po njemu je »oblik pismena G čisto frankogallskoga alfabeta, što ne prelazi IX vijeka«. Međutim, danas znamo da se uz nekoliko primjera uncijalnog slova G na natpisima iz IX st.[55] sličan nalazi u X st. na Držislavovu natpisu[56] (prije 970[57]), zatim u XI st. u našim paleografskim dokumentima: najsličniji onome s ninskog natpisa, gotovo istovetan s njim, u fragmentu homilijarija[58] i nešto modificiran, s više ukošenim donjim izdankom, u Krešimirovoj darovnici Sv. Ivanu u Biogradu 1060. god.[59] Najvažnije mjerilo za datiranje natpisa u VIII st.

[48] Karaman prema V. Novaku, Scriptura beneventana, n. d., str. 29. i 45, iznosi da *z* služi u poveljama za transkripciju glasa č, ž i c u riječima i imenima našega jezika (Natpis đakona Dobra, 10). Međutim, on se upotrebljava i za transkripciju fonema /z/, kako smo iznijeli.

[49] Uzimam primjere iz fotografski objavljenih isprava.

[50] Nagy, n. d., Tab. XI; V. Novak, Zadarski kartular, Reprodukcije, fol. 10ro, 10vo, 30vo.

[51] V. Novak, isto, Reprodukcije, fol. 2ro, 9vo.

[52] V. Novak, Scriptura beneventana, Tab. XVI.

[53] J. Nagy, n. d., Tab. IV; G. Pragga, Lo »Scriptorium« dell'abbazia benedettina di san Grisogono in Zara, Roma 1938, Tab. II.

[54] V. Novak, Latinska paleografija, Beograd 1952, str. 188. i sl. 52—56.

[55] M. Barada, Nadvratnik VII stoljeća iz Kaštel Sućurca, Hoffillerov zbornik, Zagreb 1940, 410; Jovan Kovačević, Srednjovekovni epigrafski spomenici Boke Kotorske, Spomenik SAN CIII, Beograd 1953, 41. 42; I. Petricioli, Ranosrednjovjekovni natpisi iz Zadra, Diadora 2, Zadar 1962, 253.

[56] Enciklopedija Jugoslavije 3, 121.

[57] Tumačenje vremena nastanka donosi F. Šišić, Priručnik..., n. d. 126.

[58] V. Novak, Notae palaeographicae, chronologicae et historicae, Vjesnik Hrv. arh. društva 15, Zagreb 1928, str. 203, 204.

[59] J. Nagy, n. d., Tab. VIII, u imenu Goizo.

Jeliću su bile tačke posredini crte koje rastavljaju slogove riječi (»Taj slogovni razgodak oznakom je starine veće nego što su natpisi iz dobe Karla Velikoga«). Kako se na natpisu đakona Dobre s kraja XI ili početka XII st. također nalaze tačke koje rastavljaju pojedine slogove riječi (FRA·TER·MEO·DOMŽO),[60] ta se osobina natpisa na crkvi sv. Križa ne može više uzimati kao mjerilo za njegovo datiranje u VIII st. S obzirom da se beneventansko z, koje je ušlo u taj natpis, kod nas javlja tek od početka XI st. i kao da prije nije bilo u upotrebi,[61] odnosno kao da se prije toga vremena nije upotrebljavalo da bi izrazilo već navedene naše foneme za koje nije bilo znaka u latinskom pismu, ili to pak nije došlo do primjene na kamenim spomenicima koji su nam se sačuvali (Ne nalazimo ga, npr., u Držislavovu natpisu iz druge pol. X st.; tamo je klesar, da bi izrazio naš fonem /ž/ isklesao obrnuto Z. s početkom od desne prema lijevoj strani.), kao što to nalazimo u XI st., pa bi, po svemu sudeći, i natpis na nadvratniku crkve sv. Križa trebalo datirati tim stoljećem ili krajem X st., jer se njegove morfološke osobine pisma mogu kod nas naći na okupu, prema dosada poznatim paleografskim i epigrafskim spomenicima, tek u to vrijeme. Kako se i prema stilskim osobinama ornamentike na nadvratniku došlo do istog zaključka,[62] to se te dvije analize jedna drugom potvrđuju i dopunjuju.

Rekli smo već da nijedan od dosada obrazlaganih i predlaganih oblika županova imena s nadvratnika Sv. Križa nije definitivno odbačen, odnosno nijedan nije općenito prihvaćen, a zapravo su naučni radnici, poslije raznolikih prijedloga, u neprilici kako da ga pročitaju, pa meću po dva oblika zaredom[63] ili jedan u zagrade,[64] a u žurnalistici

[60] Lj. Karaman, Natpis . . ., n. d., str. 2, sl. 2, str. 3.

[61] Usporedi suprotna mišljenja o tome otkada je kod nas moglo biti u upotrebi beneventansko pismo: Dok se u starijoj literaturi općenito uzimalo da je beneventana kod nas bila u porabi već u IX st., Rački, Nutarnje stanje Hrvatske prije XII vijeka, Zagreb 1894, str. 248, kaže da je ona došla do nas krajem X st. Isto mišljenje na temelju šire analize historijskih prilika donosi M. Barada. Dvije naše vladarske isprave, n. d., str. 17—21. V. Novak zastupa mišljenje da se beneventana pojavila u Dalmaciji već tokom IX st.: Scriptura beneventana, n. d., 14, 33; Isti, Latinska paleografija, n. d., 146. — Kako nema sigurnih grafičkih dokaza o tome, pri usporedbi smo mogli poći samo od poznatih dokumenata iz XI st.

[62] I. Petricioli, Osvrt na niske građevine i umjetničke spomenike srednjega i novoga vijeka. Rasprava je tiskana u ovom zborniku. Usporedi i Lj. Karaman, Živa starina, n. d. str. 92.

[63] Lj. Karaman, Iz kolijevke hrvatske prošlosti, Zagreb 1930, str. 79, donosi »Godežav ili Godečav«, a u Živa starina, Zagreb 1943, str. 92, meće »Godežav ili Godečaj«.

[64] U Historiji naroda Jugoslavije I, Zagreb 1953, str. 182, stoji »Godeslav (ili Dodežav)«, a u Enciklopediji Jugoslavije 3, str. *481*, donosi se »Godežav (Godečaj, prema Baradinu čitanju)«.

se u istom broju lista znaju naći različiti oblici u raznim člancima. Najčešće je još u upotrebi oblik *Godeslav*,[65] iako mu drugi osporavaju vrijednost,[66] zatim, izgleda, po čestoti dolazi oblik *Godežav*,[67] pa za njim *Godečaj*,[68] a javilo se i čitanje županova imena kao *Godesav*, bez obrazloženja (V. Novak)[69] ili s njim (E. Peričić),[70] u kojem autor smatra »da ime nosi avestijski karakter, gdje su mnoga imena kombinirana dodatkom *-sav, -savos*«, ističući, prema drugim autorima, utjecaj staropersijske onomastike i kulture na slavenski svijet.

Zaključak da se u županovu imenu nalazi grafem *z*, a ne *s* još nam ne daje mogućnost definitivna određivanja njegova imena, jer smo iznijeli da grafem *z* u dalmatinskim dokumentima označava četiri naša fonema, /c/, /č/, /z/ i /ž/, pa bi s mogućnošću različita čitanja završnog dijela imena, u kojem su neki vidjeli i čitali -LAI, drugi -LAV, treći -AI i četvrti -AV, kombinacija moglo biti još više nego li ih je dosada izneseno. Stoga treba pri određivanju oblika županova imena uzeti u obzir i naše antroponimijske kriterije, pa razmotriti koji se od navedenih oblika imena može prihvatiti i s obzirom na grafiju samoga imena i njezinu primjenu u izražavanju naših fonema i s obzirom na našu onomastičku tvorbu. Poći ćemo od analize ona četiri oblika koja se u literaturi primjenjuju.

GODESLAV — Iako potpuno odgovara tvorbi naših dvočlanih imena s drugim sastavnim dijelom *-slav*, koji je bio u vrlo čestoj upotrebi, pri slaganju mnogih imena, naročito u starije vrijeme, do kraja XIV st., takvo se čitanje ne može prihvatiti, jer se ne može izvesti iz grafije navedenog imena. Grafem *ζ* u našim dokumentima pisanim latinskim jezikom ne označava naš fonem /s/, nego se taj fonem izražavao grafemom *s* (usporedi pisanje imena Bogaboyse, Bresti, Desa, Desimir, Nepostoy, Sekyriza, Sydraga, Slauogost, Sliuinich, Stana, Steniçe, Stoian, Studeç, Suchouara, Tilsto Cossa — Tusta kosa),[71] što je i razumljivo kada se zna da je u latinskom jeziku postojao fonem /s/,[72] a u pismu znak za njega, pa latinizator nije imao nikakve poteškoće pri tran-

[65] Usporedi, npr., Historija naroda Jugoslavije, n. d., 182; Jovan Kovačević, Srednjovjekovni epigrafski spomenici Boke Kotorske, Spomenik SAN CIII, Beograd 1953, str. 44; Branimir Gušić, Naše primorje, Jubilarni Pomorski zbornik I, Zagreb 1962, str. 46, bilj. 354; D. Mandić, Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti, Rim 1963, str. 474.

[66] Lj. Karaman, Natpis..., str. 11; M. Barada, Dvije naše vladarske isprave..., str. 51; J. Šidak u Enciklopediji Jugoslavije 3, str. 481.

[67] J. Šidak, na istom mjestu; Historija naroda Jugoslavije, n. d., oblik u zagradama: Lj. Karaman u navedenim djelima.

[68] M. Barada, n. d., 51; I. Petricioli, Ranosrednjovjekovni natpisi iz Zadra, Diadora 2, Zadar 1962, 258.

[69] V. Novak, Supetarski kartular, Zagreb 1962, str. 27.

[70] E. Peričić, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara, Rasprava u ovom zborniku.

[71] Codex Diplomaticus (odsada CD) I, Zagreb 1967, Index.

[72] Ž. Muljačić, Dalmatski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14. st., Rad JAZU 327, str. 329.

skripciji našeg fonema /s/ kada se našao u našim antroponimima i toponimima koje je trebalo unijeti u dokument. Kao i za sve druge slučajeve, to vrijedi i za pisanje naših imena sa *-slav* kao sastavnim dijelom, bilo da se nalaze zapisana na kamenu ili pergameni, ako uzmemo u razmatranje najstarija imena od IX do kraja XI st. (Vvissasclavo, Dirzisclav; Berislaus, Branislauus, Dirzislaus, Dragoslaus, Goyslaus, Miroslauus, Radoslauus, Suataslauus, Tomisclaus).[73]

GODESAV — Takvu čitanju županova imena uz nemogućnost da se izvede iz grafije kakva je na nadvratniku, odnosno uz nemogućnost čitanja fonema /s/ iz grafema *z*, što je objašnjeno u prethodnom stavku, protivi se i način tvorbe naših dvočlanih imena u Dalmaciji i uopće u Hrvatskoj u najstarije vrijeme. Antroponimi s drugim sastavnim dijelom *-sav* nepoznati su na tome području, odnosno ne javljaju se u dokumentima do početka XV st. Naprotiv, veoma su mnogobrojna naša imena formirana sa *-slav*. Pored navedenih do kraja XI st. usporedi za XII st. ova (donosim ih u našem govornom obliku): Boljeslav (2), Borislav (2), Branislav, Budislav, Desislav, Dobroslav (2), Dragoslav (2), Gojslav (4), Gradislav, Jureslav, Miroslav (3), Pribislav (5), Prvoslav, Radoslav (2), Stanislav, Tihoslav (2), Vratislav.[74] U XIII i XIV st. u dokumentima je zabilježeno veoma mnogo naših imena složenih sa *-slav* i s različitim prvim dijelom imena. Tako u XIII st. srećemo 40 različitih imena izvedenih sa *-slav*, a nose ih preko 260 lica. U XIV st. njihova učestalost u općoj slici naših imena također je velika. Među tim, nigdje nijednog imena s drugim sastavnim dijelom *-sav*. Ona se javljaju od XV st. u imenima Vlaha.[75] Ostala imena na *-sav* unose u

[73] CD I, Index.

[74] CD II, Zagreb 1904, Index.

[75] Među Vlasima kojima ban Ivan Frankopan 16. III 1436. god. u Klisu potvrđuje njihove stare zakone nalazi se *Bilosav* Dražević. U ispravi se Vlasi oštro razlikuju od Hrvata: »... i da ni nad nimi niedan Hrvatin voivoda, ner edan izmeju njih da je voivoda nad njimi« — Đ. Šurmin, Hrvatski spomenici sv. I, Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium VI, Zagreb 1898, str. 433.

Hrvatsku Srbi koji su doselili iz istočne Hercegovine za turskih vremena,[76] ali taj tvorbeni dio imena ostaje, prema poznatome iz literature, sve do našeg vremena isključivo antroponimijska osobina Srba u Hrvatskoj.[77] Stoga treba razmotriti ono jedino ime koje bi bilo složeno sa *-sav* u hrvatskoj antroponimiji starijeg vremena, i to navodno u XII st. To je ime Budisav koje se našlo u prijepisu Statuta Lige kotara ninskog, a nosio bi ga ban Like i Krbave Budisav Bogdan, koji da je »početak i najprvi od Lige«, koja je prema predgovoru Statuta potvrđena još početkom XII st., 1103. god.[78] Kako je sumnja u valjanost toga vrlo zamršena uvoda znatna, već prema vremenu nastajanja ostalih naših i evropskih liga,[79] a jezik toga prijepisa umnogome odražava jezik njegova prepisivača iz 1744. god. Ivana Vlatkovića,[80] kojega je 1741. god. ninski biskup imenovao vikarom mjesta Novigrada, »odnosno njegova okruga sve do kraja Bukovice sa nekim pravima, da rasuđuje civilne parbe«[81] (on je, po svoj prilici, radi vršenja te svoje službe i prepisao statut ninske lige) to je i ime Budisav[82] moglo ući u prijepis statuta upravo iz pera don Ivana Vlatkovića, jer je on mogao poznavati imena sa *-sav* kod Srba u Bukovici. Takva je tvorba nesvjesno ušla u prijepis, tim prije što u to vrijeme i prije toga u ninskom kraju i u Novigradu gotovo i nema narodnih imena, pa ni onih složenih sa *-slav* nego potpuno prevladavaju crkvena imena.[83]

[76] Aleksa Ivić, Migracije Srba u Hrvatsku tokom 16., 17. i 18. veka, Naselja i poreklo stanovništva, knj. 16.

[77] Za imena složena sa *-sav* u Lici i prezimena od njih nastala usporedi Radoslav Grujić, Plemenski rječnik ličko-krbavske županije, Zb. n. ž. o. XXI, 1917, 2; Stjepan Pavičić, Seobe i naselja u Lici, Zb. n. ž. o. 41, Zagreb 1962; Jovan Erdeljanović, O poreklu Bunjevaca, Beograd 1930, gdje izričito ističe kod plemena Budisavljević da su pravoslavni prešli na katoličku vjeru oko 1700. god., str. 101. — Posebna je problematika imena na -sav u južnoslavenskoj antroponimiji. Autor ove rasprave namjerava je obraditi.

[78] P. Karlić, Statut Lige kotara ninskoga, Vjesnik Hrv. arh. društva, Nove serije XII, Zagreb 1912, str. 290.

[79] Đuro Ljubić, Lige i posobe u starom hrvatskom pravu i njihov odnos prema Poljičkom statutu, Rad JAZU 240, Zagreb 1931, naročito str. 59—63.

[80] Vesna Jakić-Cestarić, iz akcentuacije čakavskih kopnenih govora, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. VI—VII, 1960, str. 262, bilj. 20.

[81] P. Karlić, n. d., str. 289.

[82] Mnoge su potvrde imena *Budislav* u Dokumentima iz Dalmacije i cijele Hrvatske: Budislava 1193, CD II, 259, Budislav Bribirski 1227, CD III, 278; Tolislaus *Budislavig de Nona* 1284, CD VI, 514, Volceta Budisclaui de Bribirio 1274, CD VI, 126, »iuxsta domum Budislavi« u Zadru 1286. CD VI, str. 571; Budislavus, sudac u Omišu 1294, CD VII, 175, Budislavo Corbaviensi f. qu. Curiaci, 1304, CD VIII, 77, isti 1326, CD IX, 279, dalje 1337, CD X, 326, itd.

[83] Za imena na -sav među dalmatinskim Srbima usporedi Schematismo della diocesi di rito greco in tutta la Dalmazia ed Istria, za 1841, Zadar 1841, gdje se navodi kao paroh u Otišiću Petar Stoisavljević, a kao paroh u Drnišu Stefan Vidosavljević, koja su prezimena nastala prema pretku Stoisavu i Vidosavu. — Za imena u ninskom kraju usporedi imena sudaca pojedinih mjesta, koji su sačinili jednu od redakcija Statuta Lige kotara ninskog:

Prema svemu iznesenome, nejavljanje imena složenih sa *-sav* u Dalmaciji i cijeloj Hrvatskoj u najstarije vrijeme sve do početka XV st. historijska je činjenica, pa i ime ninskog župana, sve kad bi to njegova grafija i dopuštala kao jednu od mogućnosti čitanja, ne bi trebalo čitati kao Godesav.

GODEŽAV — Ime bi se moglo tako pročitati s obzirom na poznate primjere (iako malobrojne) gdje je *z* označavalo naše /ž/. Međutim, nije poznat nijedan primjer imena s drugim ili prvim sastavnim dijelom *-žav* niti riječ ima značenje u našem jeziku. Kako naša stara dvočlana antroponimija ima čvrsto zasnovanu strukturu, po kojoj sastavni dijelovi čine sintagmu i daju imenu smisao i sadržaj[84] — a proizvoljnosti može biti utoliko da se od poznatog inventara sastavnih dijelova naših imena, koji s nekim određenim dijelom čine određen smisao, stanu u mlađe ali svakako još dohistorijsko vrijeme i kasnije analogijom kombinirati nova imena koja više nemaju pravi smisao, kao što u historijsko vrijeme djelovanjem analogije dolazi do kontaminacije s kršćanskim imenima, u prvome dijelu tako složenih imena (Jurislav, Marislava) — to se ne može uzeti mogućim čitanje imena ninskog župana kao Godežav, jer *-žav* nije ni dio slavenskog ni dio kršćanskog imena.[85]

GODEČAJ — S obzirom na grafiju imena, taj je oblik sasvim prihvatljiv, jer grafem *z* označava naš fonem /č/. On je također potpuno u skladu s našom antroponimijskom tvorbom, jer se od prvih naših dokumenata datiranih devetim stoljećem pa dalje javljaju naša imena s drugim sastavnim dijelom *-čaj*. Nalazimo ih već u Trpimirovoj darovnici iz 852. i Mucimirovoj potvrdi iz 892. god., zatim u XI st. u darovanjima Petra Crnoga Samostanu sv. Petra u Selu, zatim u popisu zemalja Samostana sv. Ivana Rogovskog i među imenima naših iseljenika u južnoj Italiji, u Tremitima. U dokumentima od IX do kraja XI st. nalaze se zapisana ova naša imena s drugim sastavnim dijelom *-čaj:*

Petar, Šimun, Jakov, Toma, Jadrij, Anton, Ivan, Matij, Vuko, Bartul, Martin, Todor, Mihovio (P. Karlić, n. d. str. 291). Za novigradska imena u XVII st. vidi Božidar Finka, Novigradska madrikula skule blažene Divice Marije od svetoga Luzarija iz 17. stoljeća, Starine JAZU 48, Zagreb 1958, str. 171, gdje su imena članova bratovštine: Mede, Miho, Stipan, Martin, Anton, Pere, Grgo, Jerko, Mijo, Nikola, Tome, Marko, Ivan, Pave, Šimun itd., odreda svetačka imena.

[84] T. Maretić, O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba, Rad JAZU 81, Zagreb, 1886, 81—146.

[85] Sam autor takva čitanja Karaman nije u njega siguran, pa u Živoj starini, Zagreb, 1943, 92, piše: Godežav ili Godečaj.

Comiciai — »Signum manu *Comiciai*«, prema prijepisu *c* Trpimirove isprave; prijepis *b* ima *Tomiciae*.[86] Ime Komičaj ne može se svrstati u naša poznata imena, odnosno ne postoji *kom* kao jedan od dijelova naših dvočlanih imena, a ne može se izvesti ni iz kojeg neslavenskog imena koje je bilo u upotrebi u Dalmaciji. Stoga će biti u originalu isprave stajalo ime Tomičaj (Tomiciae u prijepisu *b*). Vidi pod Tomičaj obrazloženje toga imena.

Dabraçai, Dobroçai — »...cum idoneis testibus uidelicet: presbitero Nasseri *Dabraçai*...«, »De curte filiorum *Dobroçai* in Crastani. Filii *Dobraçai* uendiderunt eidem monasterio curtem optimam in Crastani pro VII solidos« u Polikorionu Samostana sv. Ivana Rogovskog.[87]

Dilgaçai (u današnjem našem jeziku bilo bi Dugočaj) — »Eidem monasterio alodia sua uendiderunt hi uillani scilicet: Thessina et *Dilgaçai*«, »De curte Cossyça in Crastane... his legitime testificantibus scilicet: Slaiça, Chalcinna, *Deiigazai*« u Polikorionu.[88]

Damaciai — Ime se nalazi u prijepisu *e* Trpimirove isprave.[89] Dio dvočlanih imena domo- i doma- nije rijedak u našoj antroponimiji (Domagoj, Domamir, Domaslav, Domonjeg, Domorad).[90]

Dragazai, Dragaçai — »Testificantibus... *Dragaçai* et Dessinna suo fratre...« u Polikorionu, »Signum manu *Dragazay*, filio Semicasin« u Mucimirovoj ispravi.[91]

Liuteciai — Ime se nalazi u Trpimirovoj darovnici među imenima robova na Mosoru: »Ceteri vero septem, quorum nomina sunt: Liutamiro, Strehemilo, Nedamustlo, Tesina, *Liuteciai*, Censtizo«.[92] Kako vidimo, u istoj ispravi dolazi još jedno ime s prvim sastavnim dijelom *ljut-*. T. Maretić navodi još Ljutomir i Ljutostrah.[93]

Millicçaio — (950?) u ispravi kojom kralj Krešimir poklanja desetorici zaslužnih i vjernih Hrvata otok Vranjic i neke posjede u Solinu: »...his palam testibus: ...iuppano *Millicçaio*, iuppano Dragomiro et Grubinna ricçar«.[94] S prvim dijelom imena *mili-* Maretić navodi ova imena: Milidrag, Miligost, Milisav, Milivoj.[95]

[86] CD I, Zagreb 1967, str. 6, 7, bilj. 83.
[87] CD I, 150, 151.
[88] CD I, 148, 150.
[89] Barada, n. d., str. 58; CD I, str. 7, bilj. 104.
[90] T. Maretić, n. d., 117, 118.
[91] CD I, 24, 151.
[92] CD I, 6.
[93] T. Maretić, n. d., 121.
[94] CD I, 41.
[95] T. Maretić, n. d., 122.

Nasezaii — Među imenima robova u Trpimirovoj povelji: »Sunt inprimis: Carento, Postellio, *Nasezaii*«.[96] Prvi dio imena *nose-* nalazimo još u XI st. Nassemir Gussichius, što Maretić čita Nosimir, a iz češkoga još donosi Nosislav.[97] Slično među slavenskim imenima u Tremitima u XI st., »filii Nesscedragi«.[98]

Negozai — Među kupnjama Petra Crnoga: »Comparaui nomine *Negozai* a Duymo, filio Stresinna«.[99] U XI st. u Tremitima: »Similiter terra quam comparavit de Gaidanito et Negaξξai«.[100] Osnova nĕg- dolazi još do kraja XI st. u Negomir, Negauan.[101]

Orbazai — »Formino Platimissa et Benedicto *Orbazai*« u ispravi Petra Crnoga. Imenu ne možemo razaznati pravu osnovu.[102]

Rauiçai — »Testificantibus presbitero de Assericha *Rauiçai*«.[103] Nejasan je prvi dio imena. Rački je ispravio u Radiçai. Prvi dio *radi-* nalazi se u imenima Radibrat, Radidrag, Radigost, Radimir, Radisav, Radivoj. Kao što imamo potvrđeno Radibrat i Radobrat, Radigost i Radogost, Radimir i Radomir, Radisav i Radosav, Radivoj i Radovoj,[104] tako može biti i Radičaj — Radočaj, a Radočaj je vrlo dobro potvrđeno ime do u naše dane.

Tomizay — »Denique emi terra de *Tomizay*« navodi se među kupnjama Petra Crnoga (cca 1090).[105] S prvim dijelom *tom-* javljaju se imena Tomidrag, Tomidrug, Tomimir, Tomislav, kojima prvi dio složenice potječe od glagola *tomiti* (u Rječniku Jugoslavenske akademije *tomiti* = pritiskivati, mučiti, kriti, nijekati), odakle se preko pretpostavljene imenice tomə- sa značenjem *muka, nevolja* može, npr., ime Tomidrag protumačiti kao »onaj koji je u nevolji drag«, tj. »onaj koji u nevolji pomaže«.[106]

U XIII st. nalazimo ova imena ili toponime s drugim sastavnim dijelom -čaj:

[96] CD I, 6.
[97] T. Maretić, n. d., 125.
[98] B. Gušić, n. d., 51, bilj. 398.
[99] CD I, 177.
[100] B. Gušić, isto mj.
[101] CD I, 117, 147, 149, 150.
[102] V. Novak — P. Skok, Supetarski kartular, Zagreb 1952, 243, 268. Skoku ime može biti vulgatnolatinski genitiv od rimskog kognomena Urbatius.
[103] CD I, 153.
[104] T. Maretić, n. d,. 126.
[105] CD I, 195.
[106] T. Maretić, n. d., 130.

Drugočaj — 1205. god. u povelji kralja Andrije gradu Ninu: »...in primis incipit a capite cuiusdam insule uocate Wyr et deinde per litus maris ad sanctum Andream prope dictam ciuitatem, et deinde in quendam locum protensum in mare qui dicitur *Drugozay*, et deinde in Dykla...«[107]
1282. Damjan daje svoju kćer Agapu u Sam. sv. Marije u Zadru i poklanja samostanu posjed kojem su međe: »...uersus trauersam iuxta locus Prode *Drugoçay*...«[108]
1289. »... a te quidem Dessa de Raguscio, uxore condam Iuanni *Drugoçay*, habitatrice Iadrensi...« Isti naveden kao međašnik zemlje »ad Muclam Bonam«: »...de quirina apud uineam condam Iuanni de *Drugoçaio*...«[109]
1297. Prema prijepisu u Polikorionu Općina šibenska svjedoči da je crkva sv. Krševana svojina Sam. sv. Kuzme i Damjana: »...presentibus testibus tunc temporis consiliariis Milobrato *Drugozai*, Johanne Mathei et Bogdane Dobrine«.[110]

Dragočaj — 1274. god. »Verum quia iudices Sibenicenses, videlicet Dobrogna Iuanci, Elias Radouani, Georgius *Dragazay*...«[111]

U kasnije vrijeme, i to na teritoriju izvan Dalmacije, susrećemo ova imena na *-čaj* ili prezimena i toponime od njih nastale:

Radočaj — Sve do kraja XIX st. dosta rašireno ime: više od deset frankopanskih podanika u urbaru grada Bosiljeva 1650. nosi to ime; knez Petar Radočaj iz velike kapetanije slunjske (1715); »Pozdravi mi starca Radočaja« (1871); Radočaj Engelberg iz Vojnića (1881) itd. U Lici zabilježeno s akcentom Radòčāj.

Radočajnik — Selo koje je Tomaš Ostoja 1446. god. dao sinovima vojvode Ivaniša Draganića s gradom Ključem.[112]

Da li su imena na *-čaj* i danas aktivna, odnosno da li se još nadijevaju kao lično ime, ne zna se prema dostupnim izvorima i obavještenjima. U svakom slučaju sačuvana su u prezimenima i toponomastici:

Radočaj — 1) 25 kuća s prezimenom *Radočaj* u Mutiliću kod Udbine.[113]
2) Selo kod Vrbovskog.[114]

[107] CD III, 51, 52.
[108] CD VI, 416.
[109] M. Zjačić, Spisi zadarskih bilježnika Henrika i Creste Tarallo, Zadar 1959, str. 116, 118.
[110] CD VII, 282.
[111] CD VI, 75.
[112] Rječnik JAZU, sv. 54, 4 dvanaestoga dijela, str. 905, 906.
[113] R. Grujić, n. d., 326.
[114] Rječnik JAZU, isto mj.

Dragočaj — 1) *Drȁgočāj*, voda sjeverozapadno od Banje Luke, utječe u Vrbas.

2) Selo u Hercegovini, u okolici Konjica.

3) Selo kod Ključa.[115]

4) *Dragòčaj*, predio, brežuljak, između Petrčana i Zatona, s donje strane ceste prema Ninu.

Ovim smo iscrpli i potvrdili i historijsku i sadašnju opstojnost i rasprostranjenost imena složenih s drugim sastavnim dijelom *-čaj*. Ona se, prema sačuvanim dokumentima, javljaju kao jedna od specifičnih osobina hrvatskog antroponimijskog sistema među Južnim Slavenima, odnosno javljaju se na teritoriju koji su od početka nastavali Hrvati. Među historijskim antroponimima ostalih Slavena imena s drugim sastavnim dijelom *-čaj* potvrđena su kod Čeha.[116]

Ime *Godečaj* — kako prema iznesenoj analizi jedino možemo pravilno pročitati ime župana na nadvratniku crkve sv. Križa u Ninu — složeno je od riječi gode + čaj. Prvi je dio imena adverb, staroslavenski *godě*, u značenju *grate* (ugodno, po volji, rado), koji je dosta korišten u našoj antroponimiji (potvrđeno u XI st. Godemir, u XII Godimirscina, terra, u XIII Godedrag, Godeslav, Godimer, Godebrat[117] i d.). Značenje leksema *čaj* izvodi se od glagola *čajati* = *exspectare* (očekivati, čekati, nadati se),[118] koji je poznat svima slavenskim jezicima[119] i u našem, sa starijim i novijim potvrdama (»Mnogu polzu, jakože i čajaše, ot njih prijem«,[120] »Ne čaj više, Miloševa majko, Miloš ti je juče poginuo«,[121] »Sjeti se kako je očajnica tri dana zasopke dolazila na voz i tamo dugo čajala«.[122] S obzirom na prvi dio imena *gode*, koji znači i *rado*, ime je Godečaj sinonim s imenom Radočaj, sa značenjem »onaj koji rado očekiva« ili »onaj koji je rado očekivan«.

Prema značenju prvoga dijela ostalih imena složenih sa *-čaj* mogu se i ona sadržajno protumačiti:

[115] Popis naselja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1918, str. 65.

[116] Franc Miklošič, Die Bildung der slavischen Personen und Ortsnamen, Sammlung slavischer Lehr- und Handbücher III R 5, Heidelberg 1927, 111: Nečajko, Bohučaja; č. reg. Bolekaj, Dobrokaj. — U popisu izvora kojima se Miklošič služio za ovaj svoj rad ne nalaze se izvori iz Hrvatske (jer je rad pisan prije 1860. god., pa naši izvori tada još nisu bili štampani), pa zato nema tamo ni naših imena složenih sa *-čaj*.

[117] CD I, 66, 106, CD II, 56, CD III, 104, CD VI, 19, 61, 190; T. Maretić, n. d., 119.

[118] T. Maretić, n. d., 127.

[119] Franz Miklošič, Etymologisches Wörterbuch der Slavischen Sprachen, Wien 1886, str. 30.

[120] Đuro Daničić, Rječnik iz književnih starina srpskih, Beograd 1863, str. 459, iz Domentijana.

[121] Rječnik JAZU I, 880, iz narodne pjesme.

[122] Rječnik hrvatskosrpskog književnog jezika I, Zagreb — Novi Sad 1967, 367, iz djela Sime Matavulja.

Dobročaj — onaj koji je dobro očekivan, dobro došao,

Dugočaj — onaj koji je dugo očekivan,

Domačaj — onaj koji je kod kuće, od svojih, očekivan,

Dragočaj — onaj koji je s dragošću očekivan,

Ljutečaj — onaj koji je s ljutnjom očekivan, što je profilaktičko ime, dato sa željom da učinak bude obrnut, kao npr. ime Grube,

Miličaj — onaj koji je milo očekivan,

Nosečaj — ime nastalo kombinacijom dvaju poznatih dijelova, u ovom slučaju bez pravoga značenja,[123]

Njegočaj — onaj koji je s pažnjom očekivan,

Radočaj — onaj koji je rado očekivan,

Tomičaj — onaj koji je u nevolji očekivan.[124]

[123] Vidi tumačenje u bilj. 96—98.
[124] Vidi bilj. 105, 106.

NAME OF A DISTRICT-PREFECT ON THE LINTEL OF THE NIN CHURCH OF ST. CROSS

Summary

The small church of St. Cross, with its lintel, has incited a scientific interest at the beginning of our recent historiography since the middle of the 19th century. A whole complex of scientific questions in connection with this lintel have been solved by our eminent scientific workers, historians and art historians. The basic problem would be to establish the time when the litel was built, theraby also the age of the church itself. The church and its lintel have variously been dated, from the 8th to the 13th century even (9th—13th bz Eitelberg, 9th—12th by Jackson, 9th—10th by Rački and Bulić, 8th by Jelić, 11th by Karaman and Barada). The dating was done on the basis of investigations of the stone ornaments and epigraphic properties of inscriptions to be found carved into the lower part of the lintel.

The inscription has been the subjects of innumerable discussions, not only in respect of solving the problems of dating but also because of its contents. Readings were different at all times. While some were concerned with the whole of the text (Ljubić, Kukuljević, Rački, Šišić), others dwelt rather on the problem of reading the name of the district-prefect being mentioned in the inscription, who had had this church of St. Cross built (Karaman, Barada).

In order to make the problem understandable, we are giving the name of the district-prefect, or zupan as he was called, by the script as found in the inscription: GO·DE·ȝAV . While the older researchers used to read this name *Godeslav* (Godez)l(ai, Godezlai, Godezlav), Karaman (1930) suggested it to be read *Godežav*, and Barada (1938) *Godečaj*. The form *Godesav* is contributed by V. Novak. So far science in this country has not definitely rejected any of these forms, nor has it definitely accepted one of them, so that all four of them are being currently used. This paper aims at establishing the validity of one of the above-mentioned four forms.

Besides the form of letter ȝ, which in our palaeograplic monuments written in Beneventan script and more rarely in those written in the Caroline designates our phonemes /c/, /č/ or rarely /ž/, which sounds were absent from the Latin language and in which the documents were written, it will be necessary when determining the form of the district-prefect's name to take into account also the anthroponymic criteria and to study which of the mentioned name forms can be accepted both in respect of the script of the name itself and our onomastic formation.

Godeslav — Although it corresponds completely to the formation of our two-member names with the other part of the name *-slav*, which was in frequent use, notably in older times, such reading cannot be

accepted, for it cannot be deduced from the script of the mentioned name. The grapheme ζ does not designate in our documents our phoneme (s), which is always expressed by the grapheme *s*, which is understandable when one knows that its vocal value is identical with the value of the Latin (s). Besides, in such reading quite arbitrarily the *l* was added (Godez)l(ai, Godezlav), because in the script of this name there is no justification for it.

Godesav — Such reading of the zupan's name, as already stated about the reading of Godeslav, is opposed to the mode of forming our two-member names in Dalmatia (and generally in Croatia) in the most ancient times. Antroponymes with the second constituent part *-sav* are unknown in this area until the 14th century (In so far as later they are met with they were brought in by immigrants from the eastern parts of our language regions, where the names were composed with the addition of *-sav* in the oldest documents).

Godežav — The name could be read in this way in view of the well-known examples (although extremely rare) in which ζ = /ž/. However, we do not know of any example of name with the other constituent part *-žav*. Accordingly, the name Godežav would be quite unusual in our antroponymes, exceptional and not understandable, for *žav* has no meaning in our language.

Godečaj — In view of the script of the name under discussion this form is quite acceptable, because the grapheme ξ signifies our phonemes /c/ and /č/, with exceptional /ž/. In the originals and transcriptions of documents from the 9th—14th centuries there are relatively numerous cases of two-member names with the other (second) constitient part written as *-zai* or *-cai*. That such names are formed with the word *čaj* and not *caj* (as it would also be possible to deduce from the script ζ, z, ç /c/, is proved by the names ending in *-čaj*, which have been preserved to the present day. As much as we know they have ceased to be productive, but they have maintained their ground in toponomastics as names of parts of ground (e. g. Dragòčaj, area at Petrčani at the lower part of the road towards Nin, and it is mentioned as early as the 13th century), or name of a water course (Drägočāj, a stream northwest of Banja Luka, which flows into the Vrbas), or as the surname and name of a place (Rädočāj, a surname near Udbina in Lika and in Slavonska Požega; a village on the Kupa near Vrbovsko).

The name Godečaj is composed of gode + čaj. The first part of the of the proper noun is an adverb, to be compared with the Old Slavic *godě* in the significance of *grate* (pleasantly, willingly). The meaning of the lexema *čaj* comes from the verb *čajati* = *exspectare* (expect, wait, await, hope), which is known to all Slavic languages as well as in ours until our present time (still in our folk poems). Hence the name Godečaj would be a synonym of the proper noun Radočaj, with the meaning »He who is looking forward to something, or who is looking forward to be awaited.«